

Yeni, Yenileşme ve İlerleme Üzerine Bir Kritik

Durmuş Hocaoğlu

Çerçeve, Üç Aylık Ekonomi ve Düşünce Dergisi., Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği., Yıl: 14, Sayı: 39, Haziran 2006, İstanbul., ISSN 1303-7501., s.124-128

Durmuş Hocaoğlu, *Çerçeve* Makale Sıra No: 2

Bibliyografya Künyesi:

- Hocaoğlu, Durmuş., “Yeni, Yenileşme ve İlerleme Üzerine Bir Kritik”. *Çerçeve, Üç Aylık Ekonomi ve Düşünce Dergisi.*, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği., Yıl: 14, Sayı: 39, Haziran 2006, İstanbul., ISSN 1303-7501., s.124-128

İstatistikî Bilgiler (Dipnotlar dâhil):

Sayfa: 5., Kelime: 3.030; Karakter: Boşluksuz: 19.850; Boşluklu: 22.910

Matbû metni tarayarak dönüştüren ve düzenleyen:

Durmuş Hocaoğlu

Yeni, Yenileşme ve İlerleme Üzerine Bir Kritik

Yeninin birinci niteliği ve birinci etkisi, büyük ihtimâl ile, günümüzde olduğu kadar hiçbir vakit bu mertebede ön plana çıkmamıştır. Çünkü yaygın olarak, hemen-hemen adetâ 'iyi ve doğru' olan demek olarak algılanıyor, 'iyi ve doğru' olan ile özdeşleştiriliyor: Ne ki yenidir, muhakkak ki iyidir, muhakkak ki doğrudur. İşte asıl olarak üzerinde durulması gereken can alıcı suâl de budur fikrimce.

"Yeni", denebilir ki, ekseriyetle, birbirine taban-tabana zıt iki duyguya ve bu duygulardan beslenen taban-tabana zıt iki davranış tarzına kaynaklık eder. Bu zıt duygulardan birisi câzibe ve diğeri defia (itme), zıt davranış tarzlarından ise birisi yönelme ve diğeri de uzak durma olarak nitelendirilebilir. Bu paradoksların kaynağını bizzat Yeni'nin kendisinde aramak gerekir; çünkü "yeni", bilinmeyendir, meçhûl olandır, denenmemiş olandır, tâze olandır ve her bilinmeyen, her denenmemiş, her meçhûl gibi bir yandan merakı ve yönelmeyi tahrik eder; burası câzibenin kaynağıdır; ama diğeryandan da bu vasıflarıyla beklenmedik sürprizlerin kaynağı olmasını da intac edeceği için aynı zamanda tedirginlik de oluşturur ki bu da itme demektir.

Söz gelimi, yeni bir semte taşınmanın, yeni bir araba ve/veya ev almanın, yeni bir

çevre edinmenin, yeni bir işe girmenin v.s. bir yandan heyecan ve ümit veren bir yanı olduğu gibi diğeryandan ise endişe ve tedirginlik veren yanı da vardır. Heyecan ve ümit; çünkü, yeni bir semt, yeni bir araba, yeni bir ev, yeni bir çevre, yeni bir iş, bir tâzeliktir, bir ferahlıktır, "eski"nin bir yerde getirmiş olduğu bıkkınlıktan kurtulmak demektir, onun dışında farklı bir tad demektir. Ancak buna mukabil; yeni bir semt tanımadığımız bir yerdir, yâni "bilinmeyen"dir, halbuki eskisinin her tarafını biliyorduk, sürprizlerini bile; yeni bir arabanın, yeni bir evin bir tâzeliği vardır, ama bizzat tarafımızdan denenmemiştir, nasıl bir ev, nasıl bir araba olduğunu, olacağını ya başkalarından edindiğimiz aktarma bilgilerle ya da her zaman az veya çok şüphe ve kuşku uyandıran ticârî reklâmlardan edinebildiğimiz bilgilerle bilebildiğimiz kadarıyla biliyoruzdur; yeni bir çevre, yeni bir iş, yeni arkadaşlar da hâkezâ.

Bunun yanında, dikkat çekilmesi gereken bir başka husus da şudur ki, insanların yaşlandıkça daha muhafazakârlaştıkları, hattâ "tutucu" kesilmeye bile başladıkları da bir vâkiadır ve bu da her zaman tasvib edilme se bile, en azından, anlaşılabilir bir şeydir; çünkü eski, kimliğimizi, kişiliğimizi, kendiliğimizi oluşturan birikimler, yâni kendi ferdi tarihimiz demek olduğundan, eskiyi terketmek tarihsiz kalmak demektir; bu

sâikin te'siriyle olsa gerek, yeninin heyecanı da daha ziyâde, kimliğini, kişiliğini, kendiliğini, yâni kendi ferdi tarihini inşâ etmenin ilk basamaklarında bulunan; aynı zamanda yeninin bütün risklerine göğüs gerebilecek, onlara tahammül edebilecek olanları, yâni gençleri daha ziyâde cezbeder. Çünkü, yaşamanın ve yaşlanmanın aynı kökten geldiğine, her yaşayanın yaşlanacağına ve yaşamanın bir birikim olduğuna ve bu birikimin, tarih, yâni "eskimişilik" ile vücut bulduğuna dikkat edilecek olunursa, yeniye kırk kere ölçüp bir kere biçmeden, hemen acullukla atılmanın, eskiyi birden ifnâ etmek ve kendi kendisini adetâ boşlukta bırakmak demek olduğuna da dikkat edilmelidir. Yaşlıların önünde, artık, herşeylerini silip de bütün dünyalarını, ne olduğunu pek de bilmedikleri yeninin üzerine silbaştan kuracakları kadar bir zaman da pek o kadar yoktur; kum saatinin altındaki kum birikintisi arttıkça, tedirginlik ve eskiye sarılma, aynı zamanda bu yüzden daha da artar.

Yeni ile eski arasındaki bu mütenâkız durum, gençlerde yeniye karşı "eskiye rağbet olaydı bit pazarına nur yağardı" aforizmasıyla ifâde edildiği şekliyle, eskiden yeniye doğru kuvvetli bir yönelişe kışkırtı oluştururken, daha ziyâde yaşlılarda ise, çoğu can yakılarak edinilmiş derin tecrübelerin süzgecinden geçmiş hikmetli vecizelerden

Gelecek, yenedir; ancak bu, yeninin sırf ve yalnız yeni olduğu için "iyi" olmasını da tekeffül etmesi demek değildir; gelecek yenedir, ama gelecek mutlaka daha mı iyidir; elbette "hayır"! Yeni olmak ne iyi olmanın teminatıdır, ne de ileri ve ahlâki olmanın; iyi, ileri ve ahlâki olmak, hem zamandan, hem de maddî medeniyet unsurlarının tekâmül ve terakkisinden bağımsızdır.

olan “ko beni tanıyan kurtlar yesin” diyen aforizmada olduğu gibi, eskiye daha bir sıkı sarılma sonucunu hâsıl eder.

Şüphesiz, insanlığın yüzü geçmişe değil, geleceğe dönüktür; bu sebeple, şu veya bu şekilde, daha ziyâde “gelecek”i temsil eden “yeni,” geçmişini temsil eden “eski”yi şu veya şu şekilde zamanla tedâvülden kaldırmır. Lisanların değişmesi kontekstinde eski neslin lisanı ile yeni neslin lisanı arasında bir mukayese yapan H. Wein’in şu cümleleri bu bakımdan dikkate değer görünmektedir:¹

Bütün bu diller, istisnasız olarak bir değişme içindedir-ler. Gençler, yaşlılardan başka bir dille konuşurlar: yaşlılar ise buna, gençler problemleri başka türlü çözüyorlar, derler; ve gençler, eskilerden daha başka şeylere sabıptirler ve bu başka olan davranış-örnekleri, yeni nesil üzerinde bir kuvvete maliktir. Eskiler, problemler “böyle çözüyor” diye şüphe içindedirler ve bunu da, korku veya üzüntü ile şöyle anlatırlar: “Bu böyle gitmez.” Fakat bu böyle gider, insanın bu değişmesi, yine insanda değişmeyen bir şey olarak kalır.

Evet; Wein’in de dediği gibi, eski nesil korku veya üzüntü ile “bu böyle gitmez” derken aslında bu, “böyle gider”; yâni bu vaziyet böylece “sürer gider”; bu bir değişmedir ve insanın bu değişmesi, yine insanda değişmeyen bir şey olarak kalır. Tıpkı Herakleitos’un dediği gibi: Varolmak değişmek demektir, her şey değişir, değişmeyen tek şey, değişmenin kendisidir.

İmdi; geleceğin yüzü yeniye dönüktür; ama beri yandan insanlık Janus gibidir: Hem öne bakar, hem de arkaya... Bu ise şu demek olmaktadır: Evet, gelecek yenidir; ancak eskiye yaslanmayan, eski ile bağını koparan bir yeni, köksüz nilüferler gibi, akıntılarla savrulup gitmeye mahkûmdur; çünkü geçmişe yaslanmayan geleceğe

uzanamaz, geçmişini olmayanın geleceği de olamaz.

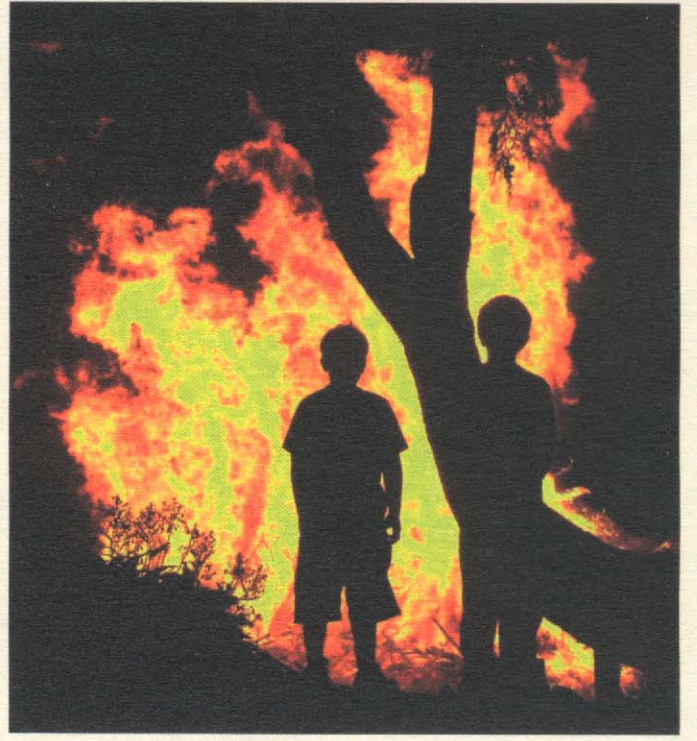
“Yeni” Fetişizmi

Ancak, bütün bunlara karşılık yine denebilir ki, yeninin birinci niteliği ve birinci etkisi, büyük ihtimâl ile, günümüzde olduğu kadar hiçbir vakit bu mertebede ön plana çıkmamıştır; öyle ki, “yeni”nin günümüzdeki en uygun sıfatının bir tür “idol” veya “fetiş” olduğunu dahi söylemek mümkündür. Evet; bir tür idol, bir tür fetiş, çünkü, yaygın olarak, hemen-hemen adetâ “iyi ve doğru” olan demek olarak algılanıyor, “iyi ve doğru” olan ile özdeşleştiriliyor: Ne ki yenidir, muhakkak ki iyidir, muhakkak ki doğrudur. İşte asıl olarak üzerinde durulması gereken can alıcı suâl de budur fikrimce: “Yeni” olanın aynı zamanda “iyi ve doğru” olarak algılanmasının bizzat kendisi ne kadar iyi, ne kadar doğru, ne kadar sağlıklı ve güvenli bir düşünce ve davranıştır?

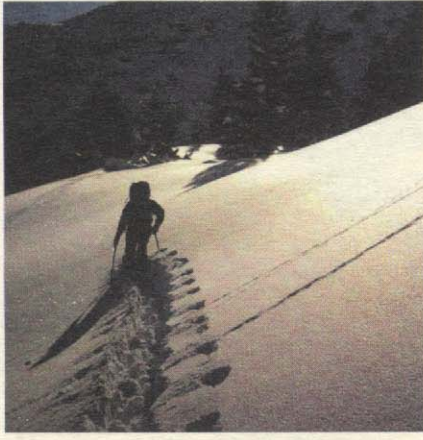
Bu suâle cevap aramadan önce, yeninin bir fetiş hâline dönüştürülmesinin dinamiklerine bir nebze temas etmenin münâsip olacağını düşünmekteyim; öyleyse şimdiki suâlimiz, Yeni’nin fetişleşmesinin dinamiklerinin sorgulanması olmalıdır.

Yeni, İlerleme ve Bilimsel Gelişmeler

Yeni’nin bir fetiş hâline dönüştürülmesinin en başta gelen dinamiği, modern bilimlerin yükselme çağı ile birlikte insanlığın kesiksiz bir ilerleme içinde olduğuna dair Aydınlanma felsefesince geliştirilen “İlerleme” kavramıdır. Basite indirgencek olursa, tarihî zaman ekseninde, insan

aklının gelişmesine bağlı olarak, herbir noktanın bir öncekinden ileri, bir sonrakinden geri olduğu, ‘Geri’ ile kastedilenin ekseriyetle en genel kontekstteki anlamıyla, ‘geçmiş zaman’, özel kontekstteki anlamıyla ise “Dinlerin Çağı”, ‘İleri’den kastedilenin ise, en genel kontekstteki anlamıyla, ‘şimdiki zaman’, özel kontekstteki anlamıyla ise “Akıl Çağı” olduğu varsayımına dayanan “İlerleme” fikri, prensip olarak çok eskidir ve ne Batı dünyasına ve ne de kendilerine ilerlemeci sıfatını uygun adde den felsefe ve görüşlere münhasırdır; yâni aslında prensipler düzeyinde ele alındığında hiç de “yeni” değil “eski”, yâni bir mânâda “geri” bir fikir sayılabileceğini, zîra bu fikrin asıl motorunun, veya asıl motorlarından birisinin iddia edilen aksine, birçok bakımlardan din olduğunu söyleyebiliriz. Dikkat edilecek olursa, birçok din, bilhassa semâvî dinler ve tabiatıyla İslâm, eskiye, yerleşmiş olana, geleneklerle sorgu-sual edilmeden körü-körüne mutaassıbâne biât edilen yanlışlıklara karşı çok yerde de şiddetli ve radikal tepkiler şeklinde ortaya çıkmış ve bunun yanında, insanlığın da kendi içinde bir tekâmül seyri tâkip edeceğini belirtmiştir. İnsanlığın İlk Günah trajedisi sonucunda Arz’a sürülmüş olduğunu çıkış noktası yapan Hristiyanlıkta dahi, en

azından belli bir nisbette bulunduğu söylenebilecek olan bu ide, İslâm'da daha vurgulu bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Nitekim, beşeriyetin "kemâl" yeteneği ile donatılmış olduğu kabul edilmeksizin, niçin nübüvvet kapısını kapatan bir "son peygamber" gönderilmiş olduğunu izah etmek mümkün görünmemektedir.²

Ancak, bütün bunlara rağmen İlerleme'nin adetâ hemen herşeyin merkezine konması, tarihin belirli bir çağında, onyedinci yüzyıl batısında yaşanmaya başlanan ve bir çığ gibi dünyayı saran bilimsel devrimlerin bir sonucu olarak vuku' bulmuştur. Newton Mekaniği'nin evreni açıklamakta göstermiş olduğu baş döndürücü başarı ile birlikte, Kilise doktrininin çöküşü, artık "Tanrı'ya ihtiyaç duyulmayan, tamamıyla insanın eseri yeni bir dünya yaratmak" fikri git-gide kökleşirken, beri yandan, insan eliyle yaratılacak olan bu yeni-dünya'nın tasviri, bir anlamda etkisinden kurtulamadığı "eski"nin, yâni Din'in cennet motifini de dünyevileştirilmiş bir tarzda tasvir etmekteydi. İlerleme kavramını "Bilgilerin giderek gelişip derinleşmesi ve yaşam kalitesini artırma şeklinde anlaşılabilir fikir" şeklinde tanımlayan Gordon Marshall bu durumu şöyle açıklamaktadır:³

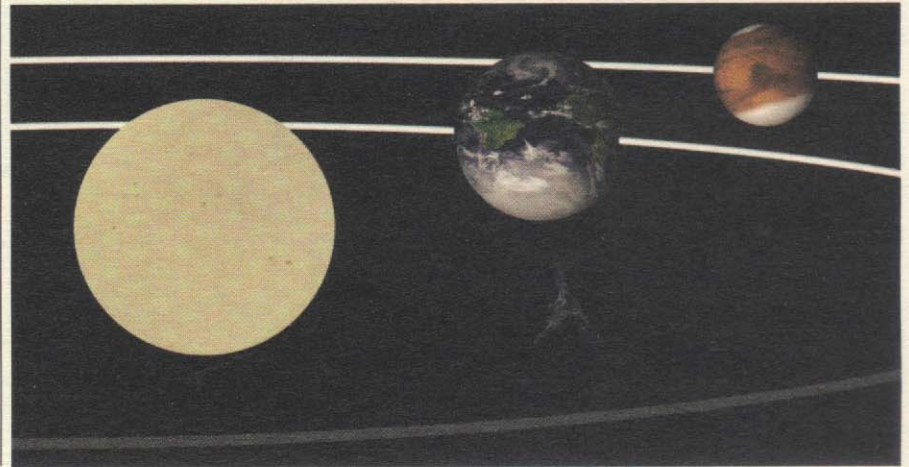
Dinsel bir cennet umutlarının yavaş yavaş yok olmasıyla, insanların düşünceleri, ilerlemeyle ulaşılabilecek dünyadaki cennet bayalıne yönelmiştir. On sekizinci yüzyıl düşüncesinin beş ögesi vardı: insan yaşamı ve kaderinin anlamı bakımında özgül bir iyimserliği yansıtan Yaradılmıyış Tanrı'ya duyulmaya devam

edilen Tanrısal inanç; tarihin bir kaos olma-dığı, bilinebilir yasalara bağlı olarak önceden kestirilebilir evrelerle ilerlediği inancı; ilerleme vaadini tamamlanacak ve bunu olanaklı kılan öncülleri onurlandıracak olan, gelecek kuşaklar için; ilerlemenin itici gücü olarak bilginin merkezi rolü; insanoğlunun son kertede kusursuzlaşabileceği inancı. Tüm bunların temelinde güçlü bir dinsel geçmiş özlümü yatıyordu ve pek çok tarihçi, ilkinden bugüne kadar tüm ilerleme ideolojilerinin, cennet vaadinin yerine laik ütopyayı kullanan bir Hıristiyanlık imgesi olduğunu iddia etmektedir"

Nitekim, bu dönemden sonra gerek Comte'un üç devre (Teolojik, Metafizik ve Pozitif) olarak târif ettiği ilerleme, gerek Marx'ın beş devre (İlkel Komünal Toplum, Köleci Toplum, Feodal Toplum, Kapitalist Toplum, Sosyalist Toplum ve Komünist Toplum) olarak târif ettiği ilerleme, gerek Hegel'in Geist'in kendisine yabancılaşmasıyla başlayıp nihai safhada insan bilincinde kendisine tekrar geri dönmesi ve insan rûhunun kendisini ve dünyayı mükemmel biçimde kavraması ile nihâyetlenen sürecinden oluşan ilerleme, gerek Spencer'in en güçlü olanların hayatta kaldığı tabii mekanizmanın insanlık âlemine uyarlanması olan Sosyal Darwinist ilerle-

me, aşağı-yukarı hep aynı temayı işlemiştir ve dikkat edilecek olursa 'öte-dünya'daki cennet inancını kaybetmiş bir insanlık için 'bu-dünya'da bir cennet yaratma cehdi şeklinde tezâhür etmektedir.

Fizik'te başlayan ve bütün etkilerini dalga dalga diğer alanlara yayan bilimsel gelişmenin insanları bu derece büyülemesini bir yere kadar anlayabilmek mümkün görünmektedir. Filhakika insanlığın sâdece bir bölümünün değil, topyekün insanlığın binlerce yıllık bilgi birikimi ve bu birikimin teknoloji şeklinde somutlaşarak elde etmiş olduğu elle tutulur gözle görülür sonuçlar artık çok ileri bir seviyeye ulaşmış bulunuyor ve bu da önümüze, bugüne kadar görülmemiş vüs'atte ufuklar açıyor: Daha düne kadar birer fantazi olmaktan ileri gidemeyen birçok şey, avuçlarımızın içindeki sert gerçekliklere dönüşmüş olduğu gibi bir kısmı da şöyle ya da böyle, ucundan-kulağından gerçekleşmeye yolunda. Bugün yaşayan insanlar olarak bizler, cedlerimizin hiç birinin hayâlerinden bile geçiremedikleri ölçü-de bir kudret ve kuvvete sâhip bulunuyoruz. Meselâ, askerî olarak, Roma'nın lejyonları veya Cengiz'in dehşet saçan süvarileri bugün en zayıf bir devletin ordularına nisbetle bile bir çete gücünde dahi değildirler; meselâ fizik dünya, madde üzerinde hâkimiyet kurmak noktra-i nazarından, en azgın nehirlere gem vurulan,

en derin denizlerin diplerine, en yüksek dağların tepelerine fütursuzca hâkim olunan, kıt'adan kıt'aya uçmanın vak'a-yı âdiye sınıfından addedildiği, dünyanın en uçurâ bir köşesinde olup-bitenlerin ânında herkesin evine haber olarak girdiği, savaşların bile naklen yayınla televizyondan tâkip edilebildiği; dünyanın fizikî gövdesinin dahi gözümüne basbayağı küçük görünmeye başladığı, insanoğlunun gözlerini uzaya, diğer gezegenlere ve hattâ güneş sisteminin dışına diktiği bir çağda yaşıyoruz. Bilimin ve onun somut sonuçlarının bu gelişme trendini ilânihâye böyle devam ettirip ettiremeyeceğini kat'iyetle bilmek mümkün olmasa da, söz gelimi, bu gidişle, yarım asır sonra olacakların yanında bugünkülerin de adetâ hiç mesâbesinde kalacağı ileri sürülebilir. Bu, - en azından maddeler dünyasına hâkim olmak açısından - inkâr edilemez bir gelişme, ap-açık bir ilerleme ve bütün bunları da sağlayan da, bilim ve teknoloji!

Bu da ister-istemez, modern insanı derinden etkiliyor, bilim ve teknolojiye öylesine bir hayranlık uyandırıyor ki, bu hayranlığın ölçüsü kaçmış şekli, yukarıda zikrettiğimiz "fetiş" olmaktadır.

Evet; bilim, teknoloji ve onun kesintisiz ilerlemesi ile elde edilen sonuçlar ve hulâsaten insanlığın yükselişi, nihâi safhada kesiksizce ilerlediği şeklinde bir fikri besliyor ve bilhassa bâzı konulara dikkat etmeyenlerce kelimenin tam ve hakikî mânâsıyla bir fetişleşmeye yol açıyor. Bilim ve teknoloji yok mu; O, her şeyi bir gün tereyağından kil çeker gibi çözecek, hiç bir sır, hiç ama hiçbir bilinmeyen kalmayacak.

Ama acaba gerçek böyle mi?

Yeni, İlerleme ve Bilimsel Gerçekler

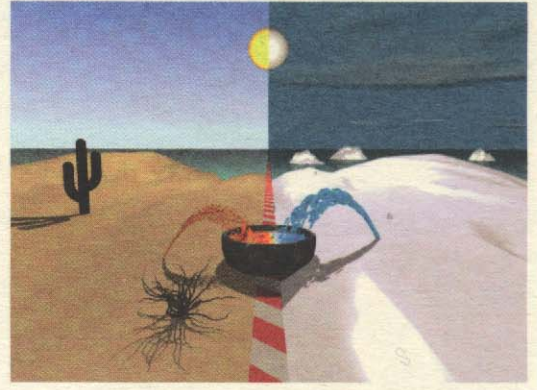
Klasik Fizik, Determinizm ilkesiyle, evrendeki sebep-sonuç ilişkisinin en azından teorik olarak tam tesbit edilebilmesini ve buna dayanarak da evrenin geçmişinin ve geleceğinin avucumuzun içindeymişçesi-

ne bilebileceğini öngörmekte idi. Nitekim, omurgasını Newton Mekaniği üzerine oturtan Marksizm, "...marksizm-leninizm öyle bir araçtır ki, onun yardımıyla geleceğin üzerindeki örtü kaldırılır ve tarihin gelecekteki dönemeçleri görülebilir. Bu bir "zaman teleskobu" gibidir." ifadesiyle⁴ kendisini bir zaman teleskopu gibi addederken bu görüşe dayanmakta idi: Fizikî dünyada olduğu gibi beşerî dünyada da kesintisiz bir ilerleme vardı ve bu da önceden görülebilir ve belirlenebilir bir şeydi. Tabiatıyla Marksizm bu konuda tek örnek değildir; bilimdeki bu kesinlik anlayışı, fizikî dünyayı da aşacak şekilde, Historisizm taraftarlarınınca bütün beşerî varlık alanına da aynı şekilde uygulanmak istenmiştir. Popper'in ifade ettiği gibi:⁵

"Çağdaş tarihselciler (historicists - D.Hocaoğlu) Newtoncu teorinin başarısından ve özellikle onun çok önceden gezegenlerin yerlerini tahmin edebilme gücünden büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Onlara göre böylece mümkün hale gelen bu tür uzun dönemli tahminler, uzak geleceği önceden haber vermeye ilişkin eski rüyaların insan aklının sınırlarını aşmadığını gösterir. Sosyal bilimlerde aynı derecede yüksek hedeflere yönelmelidir. Eğer astronominin ay ve güneş tutulmalarını önceden görüp haber vermesi mümkün olabiliyorsa, sosyolojinin aynı şeyi ihtilâller için yapması neden mümkün olmasın?"

Gelişmeler göstermiştir ki, mümkün olmuyor; olamıyor, çünkü gelecek avuçlarımızın içinde değil, hiç olmadı, hiç de olmayacak.

Böyle ağır ve abartılı bir iddia, beklenenin aksine, en ağır ve öldürücü darbeyi felsefeden değil bizzat bilimin kendisinden almış,

Modern Fizik, İndeterminizm ilkesiyle, Klasik Fizik'in bu prensibini ortadan kaldırınca bu hülyâ da tarihe gömülmüştür. Klasik Fizik'in bu ilkesinin nasıl had safhada ileri sonuçlar tasarlamış olduğunu "... (Klasik Fizik'in etkisi ile... -D.H.) nedensellik kavramı, son olarak, bir doğa olayının inceden-inceye belirleneceği anlamına gelir oldu. Buna göre doğayı, ya da doğanın bir parçasını kavrayıp bilmeniz, geleceği kestirmenize yeter sayılıyordu. Newton fiziğine göre, bir sistemin belli bir andaki durumundan yola çıkarak, o sistemin gelecekteki deviniminin ne olacağı besap edilebilirdi. Bu bir doğa ilkesiyse, Laplace onu en genel ve anlaşılır biçimde dile getirmişti: Ona göre, belli bir anda bütün atomların durumunu ve devinimini bilebilen bir şeytan (üstün zekâ), evrenin geleceğini toptan kestirebilirdi. Nedensellik (kozalite, illiyet) dar anlamında "gerekçilik"(determinizm)'i düşündürmektedir. Bununla şunu demek istiyorlar: Bugünkü durumuna bakılarak, bir sistemin gelecekte alacağı durumu kesinlikle belirleyen değişmez birtakım doğa yasaları vardır" şeklinde özetleyen, İndeterminizm'in kâşifi Heisenberg⁶, rüyânın sona erişini de "yasaların Quanta kuramına göre matematiksel formüllere sokul-masına gelince, gerekçilik ister istemez bırakılmıştır."⁷ ifadesiyle açıklamaktadır.

İyi, İlerleme, Tabiat, Entropi, Zaman Oku

Nasıl ki İndeterminizm, evrendeki sebep-sonuç ilişkisinin kesin belirlenebileceği inancını ilga etmiş ve bunun bir sonucu

olarak da geleceği ve geçmişi kesin okumanın imkânsızlığını göstermiş ise, benzer şekilde, yine Termodinamik'teki Entropi ve Zaman Oku kavramları da, evrenin sürekli olarak gelişme ve ilerleme hâlinde olduğu şeklindeki naif fikri ortadan kaldırmıştır.

19ncü asırda, ilk mimarları olan Sadi Carnot, Rudolph Clausius, Benoit Claperyon, James Clerk Maxwell, William Thomson (Lord Kelvin) ve Ludwig Boltzmann gibi zirve isimler tarafından geliştirilen Termodinamik'te ilk defa olarak Clausius'un "On Different Forms of the Fundamental Equations of the Mechanical Theory of Heat" (1865) ve "The Mechanical Theory of Heat" (1867) isimli eserleri ile geliştirilen ve Entropi kavramı, "düzensizlik" in bir kıstasıdır. Buna göre, Entropi, Madde ve Enerji'nin aksien, korunumsuz bir fizikî kemmiyet (kantite) olup, bütün doğal (tabii, natural) süreçlerde artar; yâni evrendeki en küçük bir kareket, en küçük bir kimıldayış dahi, düzensizliğin artmasına, düzenliliğin biraz daha bozulmasına yol açar; fakat beri yandan, evren ve evrendeki her şey, sürekli, kesintisiz hareket hâlinindedir, hareket durduğu anda evren de yok olur. Şu hâlde Entropi, Kâinat'a "başlangıçta" belirli bir miktar enerji ve maddenin verilmiş olduğunu, bu madde ve enerjinin bir formdan bir başkasına transferine izin ve imkân tanıdığını, fakat yok edilmelerine de yeneden yaratılmalarına da izin verilmediğini vaz'eden Madde ve Enerjinin Korunumu Kanunu'nu ihlâl etmemekle berâber, her termal işlemin sonucunda mutlaka düzensizliğin arttığını ve bunun önlemezliliğini ve kezâ, evrenin hareketten soyutlanamaması da entropi artışının kaçınılmazlığını; buna bağlı olarak, Zaman Oku kavramı ise, termal süreçlerin geriye döndürülemezliğini göstermektedir. Bu ise bir yandan insanlığın eski bir ütopyası olan "Devr-i Dâim Makinası"nın (Perpetuum Mobile) imkânsızlığını isbat ettiği gibi, Kâinat'ın ilerlemekte olduğunu değil, bilakis daha yüksek bir seviyeden daha alçak bir seviyeye doğru "gerilemekte" olduğunu; evrenin ilk yaradılış ânında maksimum olan yükseklikteki dü-

zenin sürekli azalarak en nihâyetinde dibe vuracağını ve bir iş yapamayan ölü enerji ile dolu bir evrene, diğer tâbirle, "Termal Ölüm" e ulaşacağını isbat etmek sûretiyle bir başka ütopyayı daha yıkmıştır.

Şu hâlde, tabiatla sürekli ve muntazam bir ilerleme olduğu fikri, bizzat tabiat bilimlerince tekzip edildiğine binâen, İlerleme'nin ve onun bir neticesi olan Yeni'nin fetişleşmesinin evrensel bir kıymeti de kalamamak iktizâ etmektedir.

Yeni, Eski, Maddî İlerleme ve İnsânî İlerleme

Şimdi de kısaca şu husûsa temas edelim: Her "yeni" mutlaka insânî ve ahlâkî olarak da daha iyi ve daha yüksek bir seviyeye mi tekabül etmektedir?

Bu suâlde alelumum şekliyle sığ ve sıradan insanların büyük bir kısmı "evet" diye cevap verebilir; çünkü saf bir bakışla öyle görünmektedir ve maddî medeniyet unsurlarındaki ilerleme ve gelişmeler de buna uygun verilerle doludur: Öyle ya, yukarıda da birkaç kelimecikle temas edildiği veçhiyle, bilim ve teknoloji adetâ düz bir hat üzerinde ilerleyerek gelişiyor ve tek bir örnek olarak, meselâ, bugünkü bilgisayar teknolojisi, on yıl önce ancak tahayyül edilebilenleri tahakkuk ettirmiş bulunuyor; beşerî alanda da meselâ demokrasi, insan hakları yaygınlaşıyor vesâire...

Ne ki, bu, çocuksu bir saflık ve sıradan bir sığıktan başkası değildir; insanlığın, maddî medeniyet unsurlarındaki terakkisine bakarak insânî varoluş alanlarında da ileriye gittiği, yâni yeninin yine eskiye galebe çaldığı iddiası hiç de "doğru" görünmüyor. Bu noktada, tek ama belki de en anlamlı örnek olarak, insanın eskiye nisbetle bizzat kendisini, yâni "insan" ı tanımakta daha ileriye gitmiş olmadığını hattâ eskinin gerisine bile düşmüş olduğunu vurgulayarak belirtelim mütebahhir bir filozofu, Cassirer'i dinleyelim: Günümüzde ruhbilim, budunbilim, insanbilim ve tarih şaşırtıcı ölçüde zengin ve sürekli artan bir olgular topluluğu biriktirmiştir. Gözlem ve deneyim için gerekli teknik araçlarımız pek çok geliştirilmiş, çözümlerimiz da-ha yetkin ve

kuşatıcı duruma gelmiştir. Bugünkü zenginliğimizle karşılaş-tırıldıkta geçmiş çok yoksul görünebilir. Ama, olgular konusundaki zen-ginliğimiz zorunlu olarak bir düşünce zenginliği anlamına gelmiyor. Bizi bu labirentten çıkaracak Ariadne'inki gibi bir ipucu bulmayı başaramazsak insan kültürünün genel özyapısı için gerçek bir görüşe sahip olamayacak; tersine kavramsal birlikten tümüyle yoksun, bağlantısız ve ilişkisiz bir veriler çokluğu içinde yitip gideceğiz.

Şu hâlde sonuç olarak diyebiliriz ki: Gelecek, yenedir; ancak bu, yeninin sırf ve yalnız yeni olduğu için "iyi" olmasını da tekeffül etmesi demek değildir; gelecek yenedir, ama gelecek mutlaka daha mı iyidir; elbette "hayır"! Yeni olmak ne iyi olmanın te'mînâtıdır, ne de ileri ve ahlâkî olmanın; iyi, ileri ve ahlâkî olmak, hem zmandan bağımsızdır, hem de maddî medeniyet unsurlarının tekâmül ve terakkîsinden .

"İyi", ancak iyi bir kaynaktan kaynaklandığında, ve şüphesiz ki "en iyi" (hayr-ı âlâ; summum bonum) ise en iyi ve en yüce kaynaktan kaynaklandığında ulaşılabilir bir şeydir.

Dipnotlar

¹ Hermann Wein., Tarih, İnsan ve Dil Felsefesi Üzerine Altı Konferans (Beitrage zur philosophischen antropologie), Çev.: İsmail Tunali., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları., İstanbul, 1959., s.25

² Hattâ, bizzat İslâm'ın kendisinin dahi kendi içinde bir tekâmül seyri geçirdiğini, nübüvvetin kademeli olarak gelişinde olduğu gibi, "Bugün dininizi kemâle erdirdim" diyen âyetten (Mâide: V/3) çıkmak da mümkündür

³ Gordon Marshall., "İlerleme", Sosyoloji Sözlüğü., Çevirenler: Osman Akınhay, Derya Kömürcü., Bilim ve Sanat yayınları., Ankara, 1999., 335-336

⁴ Marksizm-Leninizmin İlkeleri., Kuzinen başkanlığında bir heyet tarafından yazılmıştır., Yar Yayınları., Çev: Nadiye R. Çobanoğlu., Yedinci Baskı., İstanbul, Eylül 1990., C: I., s.13

⁵ Karl R. Popper., Tarihselciliğin Sefaleti., Çev: Dr. Sabri Orman., İnsan Yayınları., İstanbul, 1985., s.64

⁶ W. Heisenberg., Çağdaş Fizikte Doğa., Çev: Vedat Günyol, Orhan Dan., Çan Yay., İstanbul, Ekim 1968., s.39

⁷ W. Heisenberg., a.e., s.45

⁸ Ernst Cassirer., İnsan Üstüne Bir Deneme., Çev.: Necla Arat., Remzi Kitabevi Yay., İstanbul, Aralık 1980., s.31